

країнах із класичною ринковою економікою став результатом тривалої еволюції ринкових відносин протягом кількох десятиліть. Зазначимо, що у країнах Східної Європи, які почали переходити до ринку раніше за Україну, рівень ринкових відносин також не досяг рівня розвинених країн.

Висновки. Таким чином, світовий фінансовий ринок нині є глобальною системою акумулювання вільних фінансових ресурсів та надання їх позичальникам із різних країн на принципах ринкової конкуренції. Як основні сегменти міжнародного фінансового ринку було визначено міжнародний валютний ринок, міжнародний ринок банківських кредитів, міжнародний ринок цінних паперів, міжнародний ринок боргових цінних паперів, міжнародний ринок титулів власності, міжнародний ринок похідних фінансових інструментів (деривативів), євроринок, а також ринок страхових послуг.

Список літератури

1. Липов, В. В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль I. Світова система господарювання [Текст] : навчально-практичний посібник / В. В. Липов. – К. : Професіонал, 2008. – 368 с.
2. Липов, В. В. Міжнародна економіка: світова економіка та міжнародні економічні відносини. Модуль II. Міжнародні ринки та форми міжнародної економічної взаємодії [Текст] : навчально-практичний посібник / В. В. Липов. – К. : Професіонал, 2008. – 368 с.
3. Бочан, І. О., Глобальна економіка [Текст] : підручник / І. О. Бочан, І. Р. Михасюк. – К. : Знання, 2007. – 403 с.
4. Дахно, І. І. Світова економіка [Текст] : навч. посібник / І. І. Дахно. – К. : Центр навч. літератури, 2009. – 264 с.
5. Злупко, С. М. Перехідна економіка: сучасна Україна [Текст] : навч. посібник / С. М. Злупко. – К. : Знання, 2009. – 324 с.
6. Шемет, Т. С. Міжнародні економічні відносини [Текст] : навч. посібник / Т. С. Шемет. – К. : Центр навч. літератури, 2008. – 374 с.
7. Международный бизнес. Учебно-методический комплекс [Текст] : учеб. пособие / В. И. Черенков [и др.] ; под общ. ред. В. И. Черенкова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2006. – 571 с.
8. Василик, О. Д. Теорія фінансів [Текст] : навч. посібник / О. Д. Василик. – К. : Знання, 2009. – 370 с.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.
© В.О. Козуб, А.Г. Бубенець, 2011.

УДК 331.522.4

Д.В. Грек, асист.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СУЧАСНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ТРУДОВОГО КАПІТАЛУ

Розглянуто концепцію трудового капіталу та її теоретичні основи. Наведено авторське ставлення до цього питання, яке фокусується на розгляді концепції трудового капіталу. Визначено склад і структуру «трудоного капіталу».

Рассмотрена концепция трудового капитала и ее теоретические основы. Приводится авторская позиция по данному вопросу, которая фокусируется на рассмотрении концепции трудового капитала. Определён состав и структура «трудоного капитала».

It is considered the concept of the labour capital and its theoretical bases. To be resulted an author's position on the given question which it is focused in consideration of the concept of the labour capital. The structure and structure «labour capital» is defined.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Із збільшенням ролі науково-технічного прогресу в економічному зростанні змінилося ставлення західних економістів до проблем відтворення робочої сили. Центр уваги вчених сфокусувався на проблемах створення якісно нової робочої сили, тоді як раніше основними були проблеми використання наявної робочої сили. Структурні зміни в економіці сучасного капіталізму і стали тією об'єктивною основою, на якій виникла сучасна концепція трудового капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нами було проаналізовано велику кількість теорій і концепцій людського капіталу і виділені ті, які є основою для вивчення трудового капіталу як економічної категорії.

Мета та завдання статті. Запропонована нами концепція трудового капіталу належить до неокласичного напрямку, але набір аналітичних інструментів неокласичної школи використовується нею для вивчення тих соціальних інститутів (освіта, охорона здоров'я тощо), які залишалися раніше за межами економічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція «трудоного капіталу» передбачає, що вкладання коштів в освіту, охорону здоров'я, мобільність та інші види діяльності здійснюється на раціональній основі – заради здобуття великих доходів у майбутньому.

Ці витрати, або інвестиції, на виробництво трудового капіталу є виключно важливими для сім'ї та для всього суспільства.

До очікуваної віддачі від інвестицій в трудовий капітал відносяться вищий рівень заробітків, більше задоволення від вибраної роботи протягом життя, а також вища оцінка неринкових видів діяльності.

До витрат на виробництво трудового капіталу (до інвестицій у трудовий капітал) належать:

1) прямі витрати, у тому числі плата за навчання та інші витрати на освіту, зміну місця проживання і роботи;

2) втрачений заробіток, що є елементом альтернативних витрат, оскільки отримання освіти, зміна місця роботи пов'язані з втратою доходів;

3) моральний збиток, пошук роботи стомлює і виснажує нервову систему, а зміна робочого місця приводить до втрати старих друзів і знайомих.

Трудовий капітал, як визначають його більшість економістів, складається з придбаних знань, навиків, мотивацій і енергії, якими наділені людські істоти і які можуть використовуватися протягом певного періоду часу в цілях виробництва товарів і послуг [1].

Під трудовим капіталом ми маємо на увазі специфічний людський капітал, сукупність знань, навиків і здібностей людини, які сприяють зростанню його продуктивної сили і у свою чергу впливають на збільшення доходів підприємства.

Рентабельність трудового капіталу обчислюється шляхом співвіднесення доходів від нього до його вартості. Показник цей отримав назву "норма віддачі". Норма віддачі, на наш погляд, виконує ті ж функції, які стосовно фізичного капіталу виконує норма прибутку, а саме – вимірює ступінь ефективності трудових інвестицій і реалізує їх розподіл.

Найважливішими формами вкладень у людину і працю західні економісти вважають освіту, практику на виробництві (on the job training), медичне обслуговування, мобільність, пошук інформації про ціни і доходи, народження дітей і догляд за ними. Освіта і підготовка на виробництві підвищують рівень знань людини, тобто збільшують обсяг трудового капіталу [2, с.164].

Як показують розрахунки, в 1999 р. в США середній довічний дохід (life-time income) чоловіків із вищою освітою перевершував довічний дохід чоловіків з середньою освітою приблизно на 210 тис. доларів. У тому ж 1999 р. вартість чотирьох років перебування в коледжі дорівнювала в середньому 5,2 тис. дол.

Отже, різниця в довічних доходах приблизно в 40 разів або майже на 205 тис. доларів перевищувала прямі витрати на навчання у вищому навчальному закладі [3, с. 22].

Якщо ж зростання освітньої підготовки пов'язане із здобуттям додаткового заробітку, що перевершує вартість підготовки, а це, звичайно, може охарактеризувати витрати на придбання освіти як зростаючу вартість. Але сказати, що це капітал, тобто вартість, що збільшується, було б безглуздо. Цінність кваліфікації зростає не сама: неодмінною умовою тут є праця її носія.

Західні економісти визнають, що створення трудового капіталу (наприклад, процес навчання) вимагає активних трудових зусиль від "інвестора": "Студенти вчать, що є роботою. Студенти не насолоджуються дозвіллям під час навчання, вони не зайняті цілком споживною діяльністю" [4, с. 16].

Таким чином, ми робимо висновок, що трудовий капітал (тобто запас знань і практичних навичок, накопичених працівником) може реалізуватися лише в праці свого володаря. Навпаки, зростання вартості капіталу не вимагає від власника яких-небудь витрат праці з його боку.

Але, відрізняючись за своїм політекономічним змістом, формування фізичного капіталу і формування трудового капіталу (робочої сили) мають певну техніко-економічну схожість: і перший, і другий вимагають відрахування значних коштів у збиток поточному вжитку, від обох залежить рівень розвитку економіки в майбутньому, обидва типи вкладень дають тривалий за своїм характером продуктивний ефект.

Особливе значення, на наш погляд, має розподільний аспект теорії трудового капіталу. Зазвичай, у центрі уваги західних економістів знаходиться так званий функціональний розподіл, тобто розподіл доходу за чинниками виробництва працею, землею і капіталом.

У концепції трудового капіталу ми передбачаємо розгляд праці з точки зору капіталу. Ми робимо акцент на те, що має відбуватися особистий розподіл доходів, що дістаються власникам трудового капіталу.

Концепція трудового капіталу може стати основою для величезної кількості економетричних досліджень, перенести аналіз проблем розподілу з макроекономічної сфери, де йдеться про розподілі національного доходу між суспільними групами та класами, у сферу мікроекономіки сфери особистого розподілу доходів.

Ми пропонуємо використовувати концепцію трудового капіталу в практичній діяльності підприємств для відокремлення різноманітних чинників збільшення продуктивності та ефективності діяльності робітників та на їх заробіток. Ми пропонуємо, разом з основними об'єктивними економічними показниками збільшення ефективності праці (рівень технічного забезпечення, обсяги діяльності тощо) використовувати суб'єктивні чинники. Ці чинники і формують трудовий капітал, а саме: рівень та якість освіти, обсяг виробничого досвіду, час праці певному підприємстві, мобільність у певній галузі тощо.

У таблиці 1 наводяться дані про середні витрати на навчання в США і доходи працівників із різним рівнем освіти.

Таблиця 1 – Середні витрати на навчання і доходи працівників з різною освітою в США (тис. дол. на людину, поточні ціни)

Освіта	Витрати на освіту			Довічний заробіток		
	1990 р.	1993 р.	2000 р.	1990 р.	1993 р.	2000 р.
Початкова	3,2	19,8	30	168,8	384	756
Неповна середня (9-11 років)	4,8	29,9	45	193,1	384	836
Середня (12 років)	5,6	36	59,4	224,1	548	1084
Незавершена вища (13-15 років)	9,6	55,2	81,8	273	618	1260
Вища (16 років і більш)	15,1	74,3	107	360,6	805	1720
Різниця у витратах і в доходах між крайніми групами:						
- абсолютний	11,9	54,5	77	191,8	421	964
- відносний	4,7	3,7	3,6	2,1	2,1	2,3

Значення інвестицій у трудовий капітал порівняно з традиційними інвестиціями у фізичний капітал в США за період 1990-2000 рр. безперервно зростало. Про це свідчать дані таблиці 2.

Таблиця 2 – Співвідношення інвестицій у людину і виробничих капіталовкладень в США (% до виробничих інвестицій)

Сфера	1990 р.	1993 р.	1997 р.	2000 р.
Освіта	50	42	45	55
Охорона здоров'я	54	63	76	101
Соціальне забезпечення	90	107	123	162

Всього у трьох галузях	194	212	244	318
------------------------	-----	-----	-----	-----

Як видно з даних таблиці 2, витрати на освіту перевищили половину інвестицій у фізичний капітал, витрати на охорону здоров'я у 2000 р. виявилися вищими за них, а всі інвестиції в трудовий капітал втричі перевищили інвестиції у фізичний капітал.

Таблиця 3 – Додаткові довічні прибутки осіб із різним рівнем освіти в США (чоловіки 18 років і старше, 1992 р.) (тис. дол.)

Освіта після 8 років навчання	Додатковий довічний прибуток в порівнянні з доходом осіб, що мають 8 років освіти
1-3 роки середньої школи	45,5
4 роки середньої школи	135,1
1-3 роки коледжу	199,7
4 роки коледжу	366,8
5 і більше років коледжу	480,0

Як видно з даних таблиці 3, витрати на освіту перевищили половину інвестицій у фізичний капітал, витрати на охорону здоров'я у 2000 р. виявилися вищими за них, а всі інвестиції у трудовий капітал втричі перевищили інвестиції у фізичний капітал.

"Чиста наведена цінність" (net present value – NPV) найбільш точна міра економічної цінності освіти:

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{B_t - C_t}{(1+i)^t}, \quad (1)$$

де NPV – чиста наведена цінність потоку майбутніх доходів; B_t – дохід від освіти в період часу t ; C_t – витрати навчання в період часу t ; n – кількість періодів часу; i – ринкова норма відсотка.

Таблиця 4 – Динаміка втрачених заробітків в США (дол.)

Втрачені заробітки	1950 р.	1960 р.	1970 р.	1980 р.	1985 р.	1988 р.
Заробітки, втрачені за рік учнем середньої школи	84,5	275,3	234,2	607,5	1129,6	1299,1
Заробітки, втрачені за рік студентом коледжу	192,70	625,6	532,3	1380,7	2567,3	2952,5
Загальна сума втрачених заробітків учнів середньої школи, млрд дол.	0,059	0,688	1,668	3,920	14,583	18,317
Загальна сума втрачених заробітків студентів коледжів, млрд. дол.	0,046	0,374	0,795	3,171	14,187	20,378

Таблиця 5 – Наведена вартість доходів за період з 18 до 64 років при різних нормах дисконтування США (чоловіка, 2002 р.)
(тис. дол.)

Рівень утворення	Норма дисконтування %			
	0	3	5	7
8 років початкової школи	301	153	105	76
4 роки середньої школи	416	210	144	104
4 роки коледжу	609	293	194	135
5 років і більш за коледж	705	342	228	161

Критерій «внутрішня норма віддачі» (internal norm of return) – r.

$$\sum_{t=0}^n \frac{Bt}{(1+r)^t} = \sum_{t=0}^n \frac{Ct}{(1+r)^t}, \quad (2)$$

де Bt – дохід від освіти за період часу t ; Ct – витрати на навчання за період часу t ; r – внутрішня норма віддачі витрат на освіту; t – кількість періодів часу.

Таблиця 6 – Частка втрачених заробітків у загальних ресурсних витратах освіти за 1990 р. (млрд дол.)

Показник вкладень в освіту	Франція	Японія	Велико-британія
Загальні ресурсні витрати освіти	9,6	11,7	6,8
Загальна сума втрачених заробітків	4,4	4,6	2,0
Частка втрачених заробітків у загальних ресурсних витратах освіти, %	45,6	39,2	29,1

Освіта не обов'язково повинна трактуватися як незалежна змінна. Рівень освітньої підготовки багато в чому залежить від природних здібностей людини (його "генетичного фонду") й умов його виховання в сім'ї. Освіта, отже, може виступати всього лише як посередник, що впливає на заробітки завдяки діям, які виходять з цих глибинних причин.

На наш погляд, освіта має виконувати основні функції:

- впливати на продуктивність робітника, даючи йому необхідні професійні знання та навички; масштаби діяльності освіти повинні бути достатніми для створення необхідного резерву кваліфікованої праці, що сприятиме зниженню витрат;

- виробляти у робітників емоційні характеристики і стереотипи поведінки, необхідні для роботи на підприємстві, навчаючи їх прагненню збільшувати як свій особистий дохід, так і дохід усього підприємства.

На основі проведеного дослідження теоретичних підходів у формуванні трудового капіталу і запропонованої нами концепції трудового капіталу ми зробили висновок про провідну роль трудового капіталу в складових індивідуального людського капіталу.

Висновки. Таким чином, ми вважаємо, що до складу трудового капіталу входять дві складових, які, у свою чергу, впливають на формування решти видів людського капіталу. Ми робимо висновок, що прискорення науково-технічного прогресу, зростання витрат на

наукові дослідження й освіту викликали збільшення значущості економічних досліджень ефективності вкладень у трудовий капітал. Емпіричні дослідження показали, що глибинні, біологічні чинники, розвинені освітою як посередником, мають вирішальний вплив на диференціацію заробітків. На другому місці є саме освіта, сприяюча розвитку природних здібностей людей. Третє місце, на нашу думку, посідає соціальне походження (виховання, мотивації тощо), навчання в процесі роботи й випадкові чинники.

Список літератури

1. Быченко, Ю. Г. Важнейший показатель человеческого капитала [Текст] / Ю. Г. Быченко // Человеческие ресурсы. – 2001. – № 3. – С. 21–22.
2. Валентей, С. Человеческий потенциал: новые измерители и новые ориентиры [Текст] / С. Валентей, Л. Нестеров // Вопросы экономики. – 1999. – № 2. – С. 92–93.
3. Лаптев, А. П. Здоровье – фундамент деловых успехов [Текст] / А. П. Лаптев // Управление персоналом. – 1997. – № 10. – С. 89–90.
4. Симкина, Л. Г. Человеческий капитал в инновационной экономике [Текст] / Л. Г. Симкина. – СПб. : СПбГИЭА, 2000. – С. 152.

Отримано 30.03.2011. ХДУХТ, Харків.

©Д.В. Грек, 2011.

УДК 330.837:330.342

Т.Ю. Носова, канд. екон. наук (*ХНУВС, Харків*)

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ

Проведено дослідження основних економічних, інституціональних підходів до конкурентоспроможності. На основі систематизації різних підходів запропоновано визначення змісту та місця конкурентоспроможності в системі економічних категорій.

Проведено исследование основных экономических, институциональных подходов к конкурентоспособности. На основе систематизации различных точек зрения предложено определение содержания и места конкурентоспособности в системе экономических категорий.

The analyses of the basic economic, institutional approaches of competitiveness have been investigated in the article. The competitiveness essence